

Aleksandra Partyk

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych
ORCID: 0000-0003-3196-6601

O legitymacji stron sporu o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia (art. 940 k.c.)

On locus standi of parties in a case concerning the exclusion
of a deceased's spouse from inheritance (art. 940 of Civil Code)

Streszczenie

W niniejszym artykule zajmuję się analizą legitymacji procesowej w sprawie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia (art. 940 Kodeksu cywilnego). W świetle tego przepisu małżonek jest wyłączony od dziedziczenia, jeżeli spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z jego winy, a żądanie to było uzasadnione. Jednocześnie wyłączenie małżonka od dziedziczenia następuje na mocy orzeczenia sądu. Wyłączenia może żądać każdy z pozostałych spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia w zbiegu z małżonkiem; termin do wytoczenia powództwa wynosi sześć miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku, nie więcej jednak niż jeden rok od otwarcia spadku. O ile wydawałoby się, że zagadnienie to nie jest kontrowersyjne, o tyle wskazać należy, że pojawiają się rozbieżności w literaturze w tym przedmiocie. Wątpliwa jest możliwość wytoczenia powództwa z art. 940 k.c. przez prokuratora. Poza tym wymaga rozważenia, jakie są konsekwencje śmierci pozwanego w sprawie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia, a także kogo należy pozwać, w razie gdyby małżonek spadkodawcy – potencjalny pozwany – zmarł przed zainicjowaniem tego postępowania.

Słowa kluczowe

wyłączenie małżonka od dziedziczenia, legitymacja procesowa, dziedziczenie

Abstract

In this paper I present the analysis of a legal standing in a case concerning the exclusion of a deceased's spouse from inheritance (art. 940 of Polish Civil Code). According to the article the spouse is excluded from inheriting if the deceased had filed for divorce or judicial separation through a fault on the spouse's part, and the request was justified. Concomitantly a spouse is excluded from inheriting by a court decision. Exclusion may be demanded by any of the remaining statutory heirs called to the succession concurrently with the spouse; a court action may be brought within six months of the day on which the heir learns of the opening of the succession and not later than one year from the opening of the succession. While it would seem that this issue of who may sue and be sued in such a case is not controversial, it should be noted that there are discrepancies in the literature on this subject. It should be analysed who is able to sue the spouse of the deceased, especially if the prosecutor has a power to do so. It is doubtful whether the prosecutor may file a suit under Article 940 of the Civil Code.

In addition, it requires considering what the consequences of the death of the defendant are in a case for exclusion of the spouse from inheritance, as well as who should be sued in the event that the spouse of the testator – a potential defendant died before the initiation of this procedure.

Keywords

exclusion of a spouse from inheritance, locus standi, inheritance

Wstęp

W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną rozważania dotyczące prawno-spadkowej instytucji wyłączenia od dziedziczenia małżonka spadkodawcy, przewidzianej w art. 940 k.c.¹ – z punktu widzenia procesu sądowego. W § 1 wskazanego artykułu ustawodawca postanowił, że małżonek jest wyłączony od dziedziczenia, jeżeli spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z jego winy, a żądanie to było uzasadnione. Przywołaną regulację materialnoprawną uzupełnia § 2, mający charakter *stricte* procesowy. Z przepisu tego wynika, iż wyłączenie małżonka od dziedziczenia następuje na mocy orzeczenia sądu. Wyłączenia może żądać każdy z pozostałych spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia w zbiegu z małżonkiem; termin do wytoczenia powództwa wynosi sześć miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku, nie więcej jednak niż jeden rok od otwarcia spadku.

Sprawa o wyłączenie małżonka od dziedziczenia podlega rozpoznaniu w procesie. Ustawodawca w powołanym przepisie posłużył się zresztą wprost sformułowaniem „wytoczenie powództwa”, co wyraźnie wskazuje na procesowy tryb postępowania. Powództwo z art. 940 k.c. powinno zostać wniesione do sądu rzeczowo właściwego ze względu na wartość przedmiotu sporu, którą wyznacza w tym wypadku udział pozwanego małżonka w spadku². O tym zaś, który sąd będzie właściwym do miejscowo do rozpoznania powództwa, przesądza dyspozycja art. 39 k.p.c.³ – będzie to bowiem sąd wyłącznie właściwy do rozpoznania spraw spadkowych⁴.

Analiza art. 940 § 2 k.c. pozwala na przyjęcie, że legitymację procesową czynną w sporze o wyłączenie od dziedziczenia posiada każdy ze spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy. Z przepisu wynika również, że legitymację procesową bierną posiada małżonek spadkodawcy. Wydawało-

---

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U z 2019 r. poz. 1145), dalej k.c.

² H. Witczak, *Wina w rozkładzie pożycia a uprawnienia małżonka spadkodawcy w dziedziczeniu ustawowym*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 22, s. 1190.

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U z 2019 r. poz. 1460), dalej k.p.c.

⁴ Sprawa o wyłączenie od dziedziczenia należy do szeroko rozumianej kategorii spraw o dziedziczenie. Powództwo należy więc skierować do sądu ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, gdy zaś takiego sądu nie da się ustalić, to wyłącznie właściwy do rozpoznania sprawy jest sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część.

by się, że problematyka legitymacji w procesie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia nie powinna budzić w zasadzie żadnych kontrowersji. Wniosek taki byłby jednak błędny. O ile bowiem z pewnością nie istnieją wątpliwości co do tego, kto powinien pozywać małżonka o wyłączenie od dziedziczenia w sytuacjach typowych, o tyle szereg praktycznych problemów powstaje, jeśli rozważa się bardziej złożone stany faktyczne. W szczególności może powstać wątpliwość, czy jeśli małżonek jest jedynym spadkobiercą ustawowym, to inne osoby są władne do wytoczenia powództwa o jego wyłączenie od dziedziczenia. Brzmienie art. 940 § 2 k.c. może skłaniać też do postawienia pytania, czy powództwo, o którym mowa w tym przepisie, może wytoczyć prokurator, zważywszy że prawodawca nie przewidział wprost takiego unormowania.

W kontekście badań nad legitymacją procesową stron procesu o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia pojawić może się również zagadnienie wielopodmiotowości po stronie powodowej. Należy rozważyć, jaka relacja łączyłaby kilku powodów w tego rodzaju postępowaniu, a więc jaki byłby charakter łączącego ich współuczestnictwa procesowego. Należy zastanowić się też, czy w sprawie tego rodzaju dopuszczalna jest interwencja uboczna po jednej lub obu stronach sporu.

Inną kwestią godną uwagi jest to, czy dopuszczalne jest kontynuowanie procesu o wyłączenie małżonka od dziedziczenia, jeśli pozwany umrze w toku sporu. Szersze kontrowersje wzbudzić może też kwestia wytaczania powództwa o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia, jeśli małżonek spadkodawcy umrze przed zainicjowaniem takiego procesu sądowego. Jeśli rozwiązanie takie uzna się za możliwe *de lege lata*, to należy też podjąć próbę odpowiedzi na zagadnienie, przeciwko komu należy wytoczyć powództwo, jeśli małżonek spadkodawcy zmarł po otwarciu spadku, a przed upływem terminu zawitego do wniesienia pozwu z art. 940 k.c., w przypadku gdy powodowie nie są w stanie ustalić następców prawnych zmarłego małżonka spadkodawcy.

W niniejszym artykule podjęta zostanie próba prezentacji wskazanych problemów praktycznych. Problematyka legitymacji procesowej w sprawie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia nie była dotychczas szerzej analizowana w literaturze. Uwagi dotyczące legitymacji procesowej w sporze o wyłączenie małżonka od dziedziczenia czynione były niejako przy okazji analizy tej instytucji prawno-spadkowej jako całości. Nie podjęto natomiast próby kompleksowego zgłębienia materii legitymacji procesowej stron postępowania z art. 940 k.c., co jednak – jak się zdaje – warto uczynić.

1. Zarys instytucji wyłączenia małżonka od dziedziczenia

Jeśli małżonek spadkodawcy pozostawał w dniu otwarcia spadku w związku małżeńskim ze spadkodawcą, to staje się on spadkobiercą w pierwszym kręgu dziedziczenia

ustawowego⁵. Prawodawca przewidział jednak wyjątki od tej reguły. W szczególności w świetle art. 935(1) k.c. przepisów o powołaniu do dziedziczenia z ustawy nie stosuje się do małżonka spadkodawcy pozostającego w separacji⁶. Z kolei w myśl przywołanego wyżej art. 940 k.c. małżonek spadkodawcy nie może być jego następcą prawnym w porządku dziedziczenia ustawowego, jeśli spadkodawca wytoczył powództwo o rozwód z winy drugiego małżonka, a żądanie to było uzasadnione. Instytucja ta znajduje zastosowanie również wówczas, gdy spadkodawca domagał się orzeczenia separacji z winy swojego małżonka. Powództwo z art. 940 k.c. może być skuteczne także wtedy, gdy spadkodawca był pozwanym w sprawie o rozwód (separację), lecz domagał się uznania powoda (współmałżonka) za winnego rozkładu pożycia. Wyrok uwzględniający powództwo o wyłączenie małżonka od dziedziczenia ma charakter konstytutywny. Jest skuteczny z datą wsteczną, od chwili otwarcia spadku⁷.

Kluczowe dla wyniku postępowania o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia jest to, czy sprawa o orzeczenie rozwodu (separacji) z winy współmałżonka była w toku w chwili otwarcia spadku, a nadto czy spadkodawca żądał uznania jego małżonka za winnego rozkładu pożycia⁸. Jeśli spadkodawca w toku procesu o rozwód lub separację zaniechał zgłoszenia żądania ustalenia winy, to sąd w sprawie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia nie ma podstaw prawnych do uwzględnienia takiego powództwa⁹. Przyjmuje się przy tym, że spadkobiercy ustawowi zmarłego małżonka, powołani do spadku obok pozostałego przy życiu małżonka, nie mogą skutecznie wystąpić z powództwem o ustalenie, że gdyby zmarły małżonek za swego życia wniósł pozew o rozwód (separację) małżeństwa z winy drugiego małżonka, to takie powództwo byłoby uzasadnione¹⁰. Dopiero jeśli sam spadkodawca żądał ustalenia przez sąd winy jego współmałżonka w rozkładzie pożycia, to sąd cywilny będzie władny uwzględnić powództwo, jednak tylko o tyle, o ile stanowisko spadkodawcy w tej materii było uzasadnione.

Sąd w sprawie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia weryfikuje zatem, czy spadkodawca pozostawał w związku małżeńskim w dniu śmierci oraz czy toczyło się wówczas postępowanie o rozwód lub separację tego małżeństwa, a nadto czy w postępowaniu tym spadkodawca domagał się ustalenia winy jego współmałżonka w rozkładzie pożycia. W tym celu sąd bada, czy ziściły się pozytywne przesłanki rozwodu (sepa-

⁵ E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2014, wyd. 10, s. 55–56.

⁶ Regulacja ta znajduje zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do separacji orzeczonej sądownie, nie zaś stanu faktycznej rozłąki małżonków.

⁷ Por. K. Bagan-Kurluta, *Komentarz do art. 940 k.c.*, [w:] M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 1958.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2002 r., I CKN 1345/99, LEX nr 555556.

⁹ J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] B. Kordasiewicz (red.) i in., *Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego*, Tom 10, Warszawa 2009, s. 199.

¹⁰ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 5 października 1954 r., II CR 295/54, LEX nr 117919.

racji), a zatem czy doszło do trwałego i zupełnego rozpadu pożycia bądź też wyłącznie zupełnego rozpadu pożycia (w przypadku separacji). Jego rolą jest również ocenić, czy w sprawie o rozwód wystąpiły przesłanki negatywne, o jakich mowa w art. 56 § 2 i 3 k.r.o.¹¹ (lub art. 61(1) § 2 k.r.o.), które tamowałyby wydanie przez sąd orzeczenia w tym przedmiocie¹². Sąd ma również za zadanie zweryfikować, czy żądanie pozwu o rozwód (separację) nie godziło w zasady współżycia społecznego (art. 5 k.c.), gdyż okoliczność ta może skutkować oddaleniem powództwa¹³. W dalszej kolejności sąd analizuje, czy zgłoszone w sprawie o rozwód (separację) żądanie spadkodawcy o ustalenie winy w rozkładzie pożycia było uzasadnione.

2. Legitymacja czynna w sprawie o wyłączenie od dziedziczenia

Jak wcześniej wskazano, postępowanie o wyłączenie małżonka od dziedziczenia prowadzi się w ramach postępowania procesowego, a zatem toczy się ono przy udziale przeciwnych stron: powodowej i pozwanej. Z art. 940 § 2 k.c. wprost wynika, że uprawnienie do wniesienia powództwa przysługuje każdej z osób, które dochodzą do dziedziczenia ustawowego wspólnie z małżonkiem spadkodawcy. Podmioty te posiadają samodzielną legitymację do wytoczenia powództwa o wyłączenie małżonka zmarłego od dziedziczenia po spadkodawcy, co wynika z użycia sformułowania „każdy z pozostałych spadkobierców ustawowych”¹⁴.

Przyjmując więc należy, że uprawnienie do wytoczenia powództwa o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia przysługuje zstępny zmarłego, jego rodzicom, rodzeństwu lub zstępnym rodzeństwa, o ile w danym układzie sytuacyjnym osoby te dochodziłyby do dziedziczenia ustawowego wspólnie z małżonkiem zmarłego. W zależności zatem od tego, czy spadkodawca posiadał zstępnych, czy też nie, z powództwem w trybie art. 940 k.c. wystąpić może zstępny spadkodawcy (lub dalszy zstępny) bądź rodzice lub rodzeństwo (zstępni rodzeństwa) spadkodawcy¹⁵.

Jeśli jednak osoby, które doszły do dziedziczenia z ustawy po spadkodawcy wspólnie z jego małżonkiem, odrzuciły spadek, to nie są one legitymowane do wytoczenia powództwa o wyłączenie małżonka zmarłego od dziedziczenia¹⁶. Co zasady taka sama sytu-

---

¹¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2019 r. poz. 2086), dalej k.r.o.

¹² Z uwagi na ograniczone ramy niniejszej publikacji nie przedstawiam tu szerzej problematyki przesłanek orzeczenia rozwodu lub separacji ani też materialnoprawnych przesłanek wyrokowania w sprawie o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia.

¹³ Por. wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 8 maja 2019 r., XXV C 1458/17, LEX nr 2701245.

¹⁴ Por. K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 1958.

¹⁵ J.S. Piątowski, H. Witeczak, A. Kawałko, [w:] B. Kordasiewicz (red.) i in., *op. cit.*, s. 201–202; H. Witeczak, *op. cit.*, s. 1191.

¹⁶ Por. K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 1958.

acja zachodzi, w razie gdyby spadkobiercy zawarli ze spadkodawcą skuteczną umowę o zrzeczenie się dziedziczenia, o ile w akcie notarialnym nie przewidziano odmiennych postanowień¹⁷. Podobnie spadkodawca niegodny dziedziczenia w rozumieniu art. 928 k.c. lub uprawniony do zachowku, który został wydziedziczony w testamencie, nie są władni skutecznie zainicjować takiego postępowania wobec małżonka spadkodawcy¹⁸.

Skutecznie powództwo z art. 940 k.c. nie może być też wniesione przez dziadków zmarłego, ani przez rodzeństwo rodziców spadkodawcy lub ich zstępnych, skoro *de lege lata* nie dziedziczą oni w zbiegu z małżonkiem zmarłego (art. 934 k.c.). Nie jest również możliwe, aby żądania z art. 940 k.c. mógł skutecznie dochodzić pasierb spadkodawcy¹⁹. Argumentacja, że osoby te mogłyby dziedziczyć majątek spadkowy, gdyby doszło do wyłączenia małżonka od dziedziczenia, nie ma uzasadnienia, skoro z treści art. 940 § 2 k.c. wprost wynika, że legitymację czynną posiadają tylko ci spadkodawcy, którzy dochodzą do spadkobrania wspólnie z małżonkiem. Ustawodawca nie przewidział konstrukcji normatywnej, która umożliwiałaby wytoczenie powództwa przez innych potencjalnych spadkobierców, stąd należy ją jednoznacznie wykluczyć.

Podobnie nie jest dopuszczalne, aby powództwo o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia skutecznie zainicjować mogła gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy bądź Skarb Państwa²⁰. Owi spadkobiercy ustawowi nie mogą w żadnym wypadku dziedziczyć wspólnie z małżonkiem, co jednoznacznie wynika z treści art. 935 k.c.

Wątpliwości budzi natomiast kwestia, czy uprawnienie do wytoczenia powództwa o wyłączenie od dziedziczenia przysługuje prokuratorowi. W piśmiennictwie prezentowane są w tej materii dwa przeciwstawne zapatrywania²¹. Zgodnie z pierwszym z nich jest to dopuszczalne, skoro prokurator czerpie legitymację do wniesienia powództwa z art. 55 k.p.c.²² Można odnotować jednak również pogląd wykluczający wytoczenie powództwa o wyłączenie małżonka od dziedziczenia przez prokuratora. Jako uzasadnienie tego zapatrywania wskazuje się, że skoro z przepisu art. 940 k.c. wprost wynika, iż uprawnieni do zainicjowania postępowania są tylko spadkobiercy

---

¹⁷ Szerzej na temat wyłączenia od dziedziczenia zob. A. Partyk, *Waiver of succession with effect on a minor: Comments de lege ferenda*, „Ius Novum” 2019, vol. 3, s. 248–252.

¹⁸ J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] B. Kordasiewicz (red.) i in., *op. cit.*, s. 201–202.

¹⁹ G. Wolak, *Wyłączenie małżonka od dziedziczenia (art. 940 k.c.) a ustalenie udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2015, nr 3, s. 31.

²⁰ Por. H. Witczak, *op. cit.*, s. 1190; L. Stecki, *Wyłączenie małżonka od dziedziczenia ustawowego (art. 940 k.c.)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1990, z. 1, s. 86; J. Kremis, *Komentarz do art. 940 k.c.*, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny, Tom II, Komentarz do artykułów 535–1088*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 820.

²¹ Por. K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 1958.

²² J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] B. Kordasiewicz (red.) i in., *op. cit.*, s. 202.

ustawowi dziedziczący wspólnie z małżonkiem, to niedopuszczalne jest uznanie, aby prokurator mógł skutecznie zgłosić stosowne żądanie²³.

W moim przekonaniu za trafny uznać należy jednak pogląd pierwszy, wedle którego prokurator może wytoczyć powództwo o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia. Brak jest regulacji, która wykluczałaby uprawnienie prokuratora do wytoczenia powództwa z art. 940 k.c. w trybie przywołanego wyżej przepisu. Przeciwnie, art. 7 k.p.c. stanowi, że prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie. Uprawnienie do zainicjowania każdego postępowania sądowego przez prokuratora na rzecz osób do tego uprawnionych ma charakter ogólny. W kolejnych przepisach kodeksu postępowania cywilnego przewidziano dwa odrębne tryby wytaczania powództw przez prokuratora. W moim przekonaniu, zarówno wytaczając powództwo, zarówno samoistne, jak i niesamoistne, prokurator w określonych układach sytuacyjnych może doprowadzić do zainicjowania postępowania o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia.

W świetle art. 55 k.p.c. prokurator, wytaczając powództwo na rzecz oznaczonej osoby, powinien ją wskazać w pozwie. Nie dotyczy to spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Powyższa regulacja może być stosowana, jeśli prokurator wytacza powództwo na rzecz innej, określonej osoby. Osoba ta może przy tym wstąpić do sprawy (art. 56 k.p.c.). Z przepisu art. 55 k.p.c. należy wyprowadzić legitymację prokuratora do wytoczenia powództwa z art. 940 k.c. na rzecz jednego ze spadkobierców potencjalnie uprawnionych do podjęcia tej czynności procesowej. W takim wypadku prokurator mógłby wskazać jako osobę, na rzecz której chce wytoczyć powództwo przeciwko małżonkowi spadkodawcy, jednego, niektórych lub wszystkich uprawnionych do zainicjowania postępowania z art. 940 k.c.

Warto jednak zauważyć, że w określonych układach sytuacyjnych małżonek zmarłego mógłby być jedynym uprawnionym do dziedziczenia z ustawy po spadkodawcy. Zgodnie bowiem z art. 933 § 2 k.c. w braku zstępnych spadkodawcy, jego rodziców, rodzeństwa i ich zstępnych, cały spadek przypada małżonkowi spadkodawcy. W takim wypadku wykluczenie dopuszczalności wniesienia pozwu przez prokuratora automatycznie oznaczałoby, że nikt nie byłby umocowany do skierowania żądania o jego wyłączenie od dziedziczenia na drogę sądową, co jawi się jako nieracjonalne. Prokurator nie byłby władny wytoczyć powództwa z art. 940 k.c. na podstawie przywołanego wyżej art. 55 k.p.c., gdyż nie mógłby wskazać żadnej osoby do tego uprawnionej. W takim

---

²³ L. Stecki, *op. cit.*, s. 81.

wypadku prokurator miałby jednak możliwość zainicjowania postępowania o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia w oparciu o art. 57 k.p.c. Na podstawie tego przepisu, jeżeli prokurator, wytaczając powództwo, nie działa na rzecz oznaczonej osoby, wnosi on pozew przeciwko wszystkim osobom będącym stronami stosunku prawnego, którego dotyczy powództwo, a zatem w realiach sprawy, gdy poza małżonkiem spadkodawcy brak innych spadkobierców – prokurator kierowałby pozew wyłącznie przeciwko małżonkowi zmarłego. W orzecznictwie wskazuje się, że w sprawie inicjowanej w oparciu o przepis art. 57 k.p.c. prokurator jest nie tylko stroną sporu w znaczeniu formalnym, ale jego pozycja w sporze opiera się na jego własnej legitymacji procesowej – publicznoprawnej²⁴.

Z powyższych rozważań wyprowadzić należy wniosek, iż pomimo braku wyraźnej regulacji w tej materii, prokurator posiada własną, autonomiczną legitymację do wytoczenia powództwa o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia. Prokurator, inicjując taki proces, działa jako gwarant bezpieczeństwa majątku spadkowego, który nie powinien przypaść osobie, jaka zostałaby pozbawiona praw do dziedziczenia ustawowego, gdyby nie śmierć spadkodawcy w toku procesu o rozwód lub separację. Jak wskazuje się w literaturze, udział prokuratora w sprawie cywilnej związany jest z troską o dobra chronione prawem²⁵.

Za niepożądane uznać bowiem należy sytuacje, w których do dziedziczenia dochodziłby małżonek spadkodawcy, który godził w jego dobro i był winien rozkładu pożycia małżeńskiego. Koncepcja, wedle której brak wyraźnego przepisu ustanawiającego kompetencję do wytaczania powództw z art. 940 k.c. przez prokuratora, jawi się jako nieuprawniona. Normy prawa procesowego należy tak interpretować, aby możliwe było korzystanie z instytucji prawa materialnego: „prawo procesowe ma na celu urzeczywistnienie regulacji materialnoprawnych. Jest narzędziem umożliwiającym realizację uprawnień i obowiązków przewidzianych obowiązującymi przepisami”²⁶. Jednocześnie skuteczność wytoczenia powództwa przez prokuratora zależeć będzie od tego, czy żądanie zgłosi on w zawitym terminie, o jakim mowa w art. 940 § 2 k.c.

Na marginesie warto zauważyć, że stosownie do art. 60 k.p.c. prokurator może wstąpić do każdego zainicjowanego procesu cywilnego, co niewątpliwie może dotyczyć również spraw o wyłączenie od dziedziczenia małżonka spadkodawcy. Postępowanie w tym przedmiocie niewątpliwie może wymagać ochrony praworządności, praw

²⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 stycznia 2016 r., I ACa 1332/15, LEX nr 2004520.

²⁵ P. Bury, *Prokurator jako powód w postępowaniu procesowym*, [w:] I. Gil (red.) i in., *Postępowanie cywilne jako procesowa gwarancja praw chronionych konstytucyjnie*, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, seria e-Monografie, nr 116, Wrocław 2018, s. 85.

²⁶ I. Pilarczyk, *Poszukiwanie prawdy w procesie cywilnym*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2014, nr 2, s. 179.

obywateli i interesu społecznego i wydaje się pożądane, by w określonych sytuacjach prokuratorzy inicjowali tego rodzaju postępowania²⁷.

Należy natomiast jednoznacznie wykluczyć, aby powództwo z art. 940 k.c. mogły wytoczyć organizacje pozarządowe, o jakich mowa w art. 61 k.p.c., nawet za zgodą osób legitymowanych do tej czynności. Z tego względu nie jest również dopuszczalne, by sąd korzystał w toku sprawy z poglądów prezentowanych przez organizacje pozarządowe w trybie przewidzianym w art. 63 k.p.c. Niedopuszczalne jest także, by proces o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia zainicjował (lub do niego wstąpił) inspektor pracy lub powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów.

Każdy ze spadkobierców dochodzących do dziedziczenia ustawowego wspólnie z małżonkiem posiada samodzielną legitymację procesową czynną w sprawie o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia²⁸. Nie stoi to oczywiście na przeszkodzie, aby kilku uprawnionych zainicjowało wspólnie postępowanie w tym przedmiocie. Należy przyjąć, że w sprawie tego rodzaju zachodziłoby po stronie powodów współuczestnictwo materialne, jako że żądanie każdego z powodów jest oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej (art. 72 § 1 k.p.c.). Nie ma natomiast podstaw, by uznać, że w takim wypadku zachodzi współuczestnictwo konieczne²⁹. Z art. 940 § 2 k.c. wprost wynika, że powództwo nie musi być zainicjowane przez wszystkich uprawnionych łącznie.

W literaturze wskazuje się, że wyrok uwzględniający powództwo wywrze skutek wobec wszystkich spadkobierców dziedziczących po spadkodawcy³⁰. Nie oznacza to jednak, że zachodzi w tym wypadku współuczestnictwo jednolite po stronie współpowodów. Skoro dla każdego z powodów termin do wytoczenia powództwa może rozpoczynać bieg w innym momencie (każdy z uprawnionych może w innej dacie powziąć wiedzę o śmierci spadkodawcy), to nie ma tu zastosowania konstrukcja współuczestnictwa jednolitego³¹. Co za tym idzie, każdy ze współuczestników po stronie powodowej mógłby samodzielnie decydować o czynnościach dyspozycyjnych, takich jak cofnięcie powództwa (art. 73 § 2 k.p.c. *a contrario*). Jeśli zatem jeden z powodów wytoczył powództwo przeciwko pozwanemu małżonkowi po upływie zawitego terminu, to jego powództwo zostałoby oddalone, co nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu powództwa

---

²⁷ Należy dodać, że w razie zainicjowania sprawy o wyłączenie od dziedziczenia, sąd może uznać, że zachodzi podstawa do skorzystania z instytucji przewidzianej w art. 59 k.p.c. – zawiadomienia prokuratora o sprawie, w której udział jego uważa za potrzebny. Tego rodzaju zawiadomienie mogłoby być skierowane do prokuratury, w szczególności gdyby po stronie powodowej działała osoba, która jest nieporadna lub nie potrafi właściwie sformułować stanowiska procesowego.

²⁸ G. Wolak, *op. cit.*, s. 31.

²⁹ H. Witczak, *op. cit.*, s. 1191.

³⁰ J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawalko, [w:] B. Kordasiewicz (red.) i in., *op. cit.*, s. 204; J. Kremis, *op. cit.*, s. 820.

³¹ Por. K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 1958.

innego powoda, który zainicjowałby proces o wyłączenie małżonka od dziedziczenia przed upływem „własnego” zawitego terminu.

W literaturze prezentowany jest pogląd, iż jeśli powództwo o wyłączenie od dziedziczenia zainicjowali tylko niektórzy z uprawnionych, to inni spadkobiercy mogą brać udział w postępowaniu jako interwenienci uboczni. Z powyższym stanowiskiem należy się zgodzić, bowiem osoby te mają interes, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron sporu (art. 76 k.p.c.)³².

3. Legitymacja bierna w procesie o wyłączenie od dziedziczenia

Legitymację bierną w sporze o wyłączenie małżonka od dziedziczenia posiada – co oczywiste – małżonek spadkodawcy, który w dacie otwarcia spadku pozostawał z nim w formalnym związku małżeńskim. Rozważenia jednak wymaga, jakie są konsekwencje procesowe śmierci pozwanego małżonka spadkodawcy w toku procesu o wyłączenie go od dziedziczenia. Ustawodawca tej materii nie uregulował w żaden szczególny sposób, co nakazuje stosować w tej kwestii ogólne przepisy postępowania.

Jak wskazuje się w orzecznictwie, dla prawidłowego prowadzenia postępowania sądowego w przypadku śmierci strony w toku procesu konieczne jest, po pierwsze, właściwe określenie jej statusu procesowego, a po drugie – ustalenie, czy przedmiotem sporu są prawa bądź obowiązki, które przechodzą na następców prawnych zmarłego³³. Należy zatem zbadać, czy w danej sprawie wygasa roszczenie strony powodowej, czy też postępowanie powinno podlegać kontynuacji z udziałem następców prawnych zmarłego. W tym zakresie kluczowy jest charakter dochodzonego roszczenia, a więc tego, czy prawa i obowiązki przechodzą na następców prawnych zmarłej strony procesu³⁴.

Analiza art. 940 k.c. skłania do jednoznacznego stanowiska, że powództwo o wyłączenie małżonka od dziedziczenia nie ma charakteru osobistego. Celem tego postępowania jest bowiem ocena, czy na dzień otwarcia spadku po spadkodawcy małżonek zmarłego powinien być zostać wyłączony od dziedziczenia, gdyby doszło do orzeczenia rozwodu z jego winy, jeśli spadkodawca nie zmarłby w toku procesu o rozwód. Ustalenia te mogą być czynione bez względu na to, czy małżonek spadkodawcy żyje na etapie procesu z art. 940 k.c. Należy uznać za dopuszczalne wstąpienie następców prawnych małżonka spadkodawcy do procesu o wyłączenie go od dziedziczenia, po uprzednim

---

³² J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] B. Kordasiewicz (red.) i in., *op. cit.*, s. 201 i cyt. tam literatura.

³³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 19 kwietnia 2018 r., III AUa 1337/17, LEX nr 2533319.

³⁴ A. Laskowska, *Zawieszenie sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 76.

zawieszeniu postępowania³⁵. Zawieszenie postępowania w przypadku śmierci strony następuje z urzędu, zgodnie z art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. Co oczywiste, kontynuowanie procesu po śmierci jednej ze stron odbywa się w warunkach nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.)³⁶. Postępowanie może zostać podjęte przeciwko następcom prawnym zmarłego (art. 180 § 1 pkt 1 k.p.c.), ewentualnie również przeciwko kuratorowi spadku, gdyby został ustanowiony (por. art. 180 § 2 k.p.c.).

O ile kwestia zawieszenia postępowania i podjęcia go z udziałem następców prawnych zmarłego pozwanego zdaje się nie rodzić poważniejszych kontrowersji, o tyle wątpliwości budzi dopuszczalność skierowania powództwa o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia przeciwko jego następcom prawnym, jeśli małżonek spadkodawcy zmarł przed wytoczeniem tego powództwa³⁷.

Skierowanie powództwa przeciwko osobie zmarłej skutkować musi odrzuceniem pozwu (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.). Gdy nie ma strony, „nie może w ogóle dojść do wszczęcia procesu, tj. do nawiązania stosunku prawnoprocesowego pomiędzy podmiotami”³⁸.

Czy jednak śmierć małżonka spadkodawcy uniemożliwia prowadzenie procesu z art. 940 k.c.? Zauważyć należy, że ustawodawca nie ograniczył dopuszczalności prowadzenia procesu w tym przedmiocie po śmierci małżonka spadkodawcy. W literaturze wskazuje się, że jest to dopuszczalne³⁹. Powstaje jednak praktyczny problem w sferze prawidłowego oznaczenia osoby pozwanej w procesie o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia, jeśli uprawnieni do wniesienia pozwu nie znają osób dziedziczących po małżonku spadkodawcy. Pamiętać należy, że termin na zainicjowanie postępowania jest relatywnie krótki, wynosi bowiem sześć miesięcy od dnia, w którym uprawnieni dowiedzieli się o otwarciu spadku po spadkodawcy, i ma charakter zawity. Gdy powodowie dysponują wiedzą co do tego, kto jest następcą prawnym małżonka spadkodawcy, właściwe oznaczenie strony pozwanej nie nastręcza trudności. Niejednokrotnie jednak uprawnieni do zainicjowania postępowania z art. 940 k.c. nie będą znali kręgu spadkobierców po zmarłym małżonku spadkodawcy. W takim wypadku nie będą oni zatem w stanie wnieść skutecznego pozwu, gdyż nie jest dopuszczalne skierowanie powództwa *ad incertam personam*. Postępowanie procesowe jako kontrydiktoryjne z natury wymaga poprawnego wskazania strony pozwanej⁴⁰. Niewłaściwe oznaczenie

³⁵ K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 1958.

³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2017 r., V CSK 92/17, LEX nr 2439139.

³⁷ J.S. Piąkowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] B. Kordasiewicz (red.) i in., *op. cit.*, s. 202; L. Stecki, *op. cit.*, s. 83–84.

³⁸ E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, *Następstwo procesowe – zagadnienia wybrane i polemiczne*, [w:] J. Gołaczyński (red.) i in., *Non omnis moriar: osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka: zagadnienia wybrane*, Wrocław 2015, s. 610.

³⁹ L. Stecki, *op. cit.*, s. 83–84.

⁴⁰ Por. G. Krawiec, A. Partyk, *Tryb ustalania zmiany płci metrykalnej w postępowaniu sądowym. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 10.01.2019 r., II CSK 371/18*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2019, nr 9, s. 104.

przeciwnika procesowego wiąże się natomiast z brakiem po jego stronie legitymacji procesowej biernej, co powoduje, że pozwanie osób niebędących spadkobiercami małżonka spadkodawcy skutkować będzie oddaleniem powództwa. Na gruncie wskazanego problemu rodzą się kolejne, których omówienie wykracza poza ramy niniejszego opracowania, a które zamierzam przedstawić w odrębnym artykule. Dość stwierdzić, że *de lege lata* problematyka wytoczenia powództwa o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia po śmierci tego małżonka wiąże się z zagrożeniem, że uprawniony w ogóle nie będzie mógł dochodzić swoich praw. Ani perspektywa pozwania osoby potencjalnego spadkobiercy bez uprzedniego stwierdzenia nabycia spadku po małżonku spadkodawcy, ani możliwość zainicjowania postępowania o ustanowienie kuratora spadku po małżonku spadkodawcy celem pozwania go nie prowadzą do satysfakcjonujących rezultatów. Próby analogicznego stosowania do terminu zawitego z art. 940 § 2 k.c. przepisów o przerwaniu lub zawieszeniu biegu terminu przedawnienia jawią się również jako karkołomne. Optymalnym rozwiązaniem w tej kwestii wydaje się wprowadzenie wyraźnej regulacji prawnej przewidującej przerwanie lub zawieszenie terminu zawitego z art. 940 § 2 k.c. do czasu prawomocnego zakończenia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po małżonku spadkodawcy lub sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia po nim. Tematykę tę będę chciała pogłębić w odrębnym opracowaniu.

4. Podsumowanie

Regulacja art. 940 k.c. oceniana z perspektywy problematyki procesu sądowego w kontekście jego podmiotów jawi się jako niewystarczająca. Istotne mankamenty to w szczególności brak jednoznacznego rozstrzygnięcia, czy powództwo może być wytoczone przez prokuratora oraz brak unormowania skutków śmierci małżonka spadkodawcy (potencjalnego pozwanego) przed upływem terminu do wniesienia pozwu.

Mając na uwadze dostrzeżone kwestie, warto *de lege ferenda* postulować zmiany legislacyjne, które doprowadzą do jednoznacznego rozwiązania wskazanych problemów. Wydaje się, że może to zostać rozwiązane dwutorowo.

Pierwszą możliwością jest dodanie do art. 940 k.c. dodatkowych jednostek redakcyjnych, w których wprost zostanie przesądzone uprawnienie prokuratora do inicjowania postępowania o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia, a także rozwiązana zostanie kwestia skutków śmierci małżonka spadkodawcy przed wytoczeniem powództwa. Optymalne wydaje się stworzenie takiej konstrukcji prawnej, w której termin zawity do wytoczenia powództwa nie będzie biegł w przypadku zainicjowania postępowania zmierzającego do definitywnego ustalenia następstwa prawnego po zmarłym małżonku spadkodawcy.

Drugą ścieżką, jaką ustawodawca może podążyć, jest odejście od procesowego charakteru postępowania z art. 940 k.c. i przyjęcie, że wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia następuje w trybie postępowania nieprocesowego. Postępowanie takie nie wymaga bowiem wskazania przez wnioskodawcę przeciwnika procesowego, zaś ustalenie kręgu uczestników z urzędu spoczywa na sędzi (art. 510 k.p.c.). W tym wypadku problem śmierci małżonka spadkodawcy i konieczności ustalenia następców prawnych po nim przed zainicjowaniem postępowania w ogóle nie powstaje. Rozważenia wymagałoby przy tym, czy przedmiotowe postępowanie miałoby charakter odrębny, czy też przesądzenie kwestii wyłączenia małżonka spadkodawcy od dziedziczenia odbywałoby się w ramach postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po spadkodawcy⁴¹.

Bibliografia

Źródła

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2019 r. poz. 2086).
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145).
Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460).
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2002 r., I CKN 1345/99, LEX nr 55556.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2017 r., V CSK 92/17, LEX nr 2439139.
Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 5 października 1954 r., II CR 295/54, LEX nr 117919.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 stycznia 2016 r., I ACa 1332/15, LEX nr 2004520.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 19 kwietnia 2018 r., III AUa 1337/17, LEX nr 2533319.
Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 8 maja 2019 r., XXV C 1458/17, LEX nr 2701245.

Literatura

- Bury B., *Prokurator jako powód w postępowaniu procesowym*, [w:] I. Gil (red.) i in., *Postępowanie cywilne jako procesowa gwarancja praw chronionych konstytucyjnie*, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, seria e-Monografie, nr 116, Wrocław 2018.
Gniewek E. (red.), *Kodeks cywilny, Tom II, Komentarz do artykułów 535–1088*, C. H. Beck, Warszawa 2004.
Kordasiewicz B. (red.) i in., *Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego*, Tom 10, Warszawa 2009.
Krawiec G., Partyk A., *Tryb ustalania zmiany płci metrykalnej w postępowaniu sądowym. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 10.01.2019 r., II CSK 371/18*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2019, nr 9.
Laskowska A., *Zawieszenie sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
Marszałkowska-Krześ E., Gil I., *Następstwo procesowe – zagadnienia wybrane i polemiczne*, [w:] Gołaczyński J. (red.) i in., *Non omnis moriar: osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka: zagadnienia wybrane*, Wrocław 2015.

---

⁴¹ Zob. też: G. Wolak, *op. cit.*, s. 32.

- Partyk A., *Waiver of succession with effect on a minor: Comments de lege ferenda*, „Ius Novum” 2019, vol. 3.
- Pilarczyk I., *Poszukiwanie prawdy w procesie cywilnym*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2014, nr 2.
- Skowrońska-Bocian E., *Prawo spadkowe*, wyd. 10, C.H Beck, Warszawa 2014.
- Stecki L., *Wylączenie małżonka od dziedziczenia ustawowego (art. 940 k.c.)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1990, z. 1.
- Witczak H., *Wina w rozkładzie pożycia a uprawnienia małżonka spadkodawcy w dziedziczeniu ustawowym*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 22.
- Wolak G., *Wylączenie małżonka od dziedziczenia (art. 940 k.c.) a ustalenie udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2015, nr 3.
- Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2019.